

O MALTRATO ANIMAL COMO UNHA FORMA DE VIOLENCIA DE XÉNERO

EL MALTRATO ANIMAL COMO UNA FORMA DE VIOLENCIA DE GÉNERO

ANIMAL ABUSE AS A FORM OF GENDER-BASED

Zayra Gil Delgado – Traballadora Social

gilzayra3000@gmail.com

RESUMO

O presente estudo, de tipo teórico e documental, enfócase en levar a cabo unha revisión bibliográfica exhaustiva sobre a problemática do maltrato animal como unha manifestación de violencia de xénero. Esta forma de violencia caracterízase pola perpetración de actos de crueldade cara aos animais, o que constitúe unha forma de violencia física dirixida cara a estes, así como tamén inclúe o compoñente de violencia psicolóxica cara ás mulleres. Primeiramente, abórdase o concepto de violencia de xénero e explóranse as súas diversas manifestacións. Ademais, analízase a importancia do vínculo afectivo que se establece entre as persoas e os seus animais de compañía. A continuación, lévase a cabo unha revisión teórica detallada que explora a interconexión entre o maltrato animal e a violencia de xénero e indáganse nas consecuencias e nas dificultades ás que se enfrontan as vítimas debido á falta de recursos de protección que admiten mascotas. Por último, abórdase a importancia desta cuestión no Traballo Social, analizando as diversas actuacións que se poden realizar dende o Traballo Social para intentar paliar esta violencia. Finalmente, o estudo culmina cunha reflexión crítica e coas conclusións derivadas da revisión bibliográfica.

PALABRAS CHAVE

Violencia de xénero, maltrato animal, instrumentalización das mascotas, importancia da mascota, traballo social.

RESUMEN

El presente estudio, de tipo teórico y documental, se enfoca en llevar a cabo una revisión bibliográfica exhaustiva sobre la problemática del maltrato animal como una manifestación de violencia de género. Esta forma de violencia se caracteriza por la perpetración de actos de crueldad hacia los animales, lo que constituye una forma de violencia física dirigida hacia estos, así como también incluye el componente de violencia psicológica hacia las mujeres. Primeramente, se aborda el concepto de violencia de género y se exploran sus diversas manifestaciones. Además, se analiza la importancia del vínculo afectivo que se establece entre las personas y sus animales de compañía. A continuación, se lleva a cabo una revisión teórica detallada que explora la interconexión entre el maltrato animal y la violencia de género y se indagan las consecuencias y las dificultades a las que se enfrentan las víctimas debido a la falta de recursos de protección que admiten mascotas. Por último, se aborda la importancia de esta cuestión en el Trabajo Social, analizando las diversas actuaciones que se pueden realizar desde el Trabajo Social para intentar paliar esta violencia. Finalmente, el estudio culmina con una reflexión crítica y las conclusiones derivadas de la revisión bibliográfica.

PALABRAS CLAVE

Violencia de género, maltrato animal, instrumentalización de las mascotas, importancia de la mascota, trabajo social.

ABSTRACT

The present study, of a theoretical and documentary nature, focuses on conducting a comprehensive bibliographic review of the problem of animal abuse as a manifestation of gender-based violence. This form of violence is characterized by the perpetration of acts of cruelty towards animals, which constitutes a form of physical violence directed towards them, as well as including the component of psychological violence towards women. Firstly, the concept of gender-based violence is addressed, and its various manifestations are explored. Furthermore, the importance of the emotional bond established between people and their pets is analyzed. Next, a detailed theoretical review is carried out, exploring the interconnection between animal abuse and gender-based

violence, and investigating the consequences and difficulties faced by victims due to the lack of pet-friendly protective resources. Finally, the importance of this issue in Social Work is addressed, analyzing the various actions that can be taken from the field of Social Work to try to mitigate this violence. Ultimately, the study concludes with a critical reflection and the conclusions derived from the bibliographic review.

KEYWORDS

Gender-based violence, animal abuse, instrumentalization of animals, importance of pets, social work.

INTRODUCCIÓN

A violencia de xénero é un tipo de violencia que se exerce contra as mulleres polo feito de selo, sendo así, un reflexo da desigualdade e das relacións de poder dos homes sobre as mulleres nesta sociedade. A pesar dos avances logrados grazas á concienciación social nos últimos anos, as cifras seguen sendo alarmantes. Segundo os datos estatísticos do Instituto Nacional de Estatística (INE) en 2022, rexistrouse un aumento do 8,3% no número de mulleres vítimas de violencia de xénero, acadando un total de 32.644 casos.

A miúdo, limitamos a nosa percepción da violencia de xénero unicamente aos asasinatos e agresións físicas. Porén, esta problemática maniféstase en diversas formas, como a violencia física, económica, psicolóxica e sexual, todas elas co propósito de causar sufrimento á muller. Unha destas manifestacións, que a miúdo pasa desapercibida, é o maltrato animal. Os maltratadores son conscientes do forte vínculo afectivo que une ás mulleres cos seus animais de compañía, e utilizan esta conexión para inflixir tanto violencia física cara aos animais como violencia psicolóxica cara ás mulleres. Ademais, esta forma de violencia presenta unha serie de dificultades adicionais, como son as consecuencias psicolóxicas nos fillos e fillas destas mulleres, ou a falta de recursos de protección que admitan animais, o que trae consigo que estes teñan que ser abandonados co maltratador, ou pola contra, que a muller decida non acudir ao recurso por medo ao que lle poida acontecer á súa mascota.

Así pois, no presente traballo de fin de grao buscamos dar resposta a unha serie de obxectivos, os cales son nomeados no seguinte apartado. Para logralo, comezamos explicando o concepto de violencia de xénero e as súas diversas manifestacións. Logo, exploramos a importancia do vínculo emocional entre as persoas e os seus animais de compañía para comprender como esta violencia afecta ás vítimas. A continuación, levamos a cabo unha revisión bibliográfica sobre o maltrato animal como forma de violencia de xénero e exploramos os obstáculos que afrontan as mulleres que sofren esta forma de abuso. Por último, centramos a nosa atención na relevancia desta cuestión no ámbito do Traballo Social, analizando as posibles intervencións que se poden levar a cabo dende esta disciplina para abordar esta problemática. O estudo conclúe cunha argumentación crítica e as conclusións derivadas da revisión bibliográfica.

1. CONCEPTO DE VIOLENCIA DE XÉNERO

Neste primeiro apartado definiremos o concepto de violencia de xénero a nivel xeral e explicaremos as diferentes formas que existen á hora de exercer este tipo de violencia, para posteriormente centramos no maltrato animal como unha delas.

Así pois, a violencia de xénero defínese como o tipo de violencia que se exerce contra as mulleres polo simple feito de selo. É unha exemplificación da relación de poder existente do home sobre a muller e a maior manifestación da desigualdade de xénero presente na sociedade. Se nos focalizamos no estado español, a Lei Orgánica 1/2004 de Protección Integral contra a Violencia de Xénero defínea como:

Todo acto de violencia que, como manifestación da discriminación, a situación de desigualdade e as relacións de poder dos homes sobre as mulleres, se exerce sobre estas por parte de quen sexan ou foran os seus cónxuxes ou de quen estean ou estivesen ligados a elas por relacións similares de afectividade, aínda sen convivencia. (...) que teña ou poida ter como resultado un dano ou sufrimento físico, sexual ou psicolóxico para a muller, así como as ameazas de tales actos, a coacción ou a privación arbitraria da liberdade, tanto se se producen na vida pública como na vida privada.

Polo tanto, podemos observar que o obxectivo principal deste tipo de violencia é causar dor na muller. Pero ese dano non é causado única e exclusivamente de maneira física, senón que se presenta de diversas formas. Así, San Segundo (2016, como se citou en Caravaca Llamas e Sáez Olmos, 2022) realiza unha división das formas nas que se expresa a violencia de xénero. Estas formas son:

- A violencia física: Que consiste en empurróns, golpes ou tiróns de pelo, é dicir, calquera acto de violencia física cara á muller.
- A violencia psicolóxica: Referíndose aos insultos e as humillacións que afectan psicoloxicamente á muller.
- A violencia sexual: Trátase de obrigar á muller a realizar prácticas sexuais sen o seu consentimento ou pola forza.
- A violencia económica: É aquela violencia que exerce unha lesión ou un control de carácter económico.
- A violencia ambiental: É o tipo de violencia que atenta contra o entorno material, como pode ser o destrozo de obxectos persoais. Na violencia ambiental inclúese tamén o maltrato animal.

2. O VÍNCULO CO ANIMAL DE COMPAÑÍA

A continuación, realizaremos unha reflexión sobre a importancia que pode chegar a alcanzar para unha persoa o feito de ter un animal de compañía na súa vida, para posteriormente lograr entender como unha mascota pode chegar a ser utilizada como un ataque contra a muller por parte do seu maltratador.

En primeiro lugar, en relación coa clasificación sobre as diversas formas de violencia de xénero plasmada no primeiro apartado deste estudo, existen discrepancias por parte de diversos autores. E é que, segundo esta clasificación, o maltrato animal se considera como un tipo de violencia ambiental, considerando ao animal como unha posesión, do mesmo xeito que os bens materiais e os obxectos persoais poden adquirir un valor sentimental para a persoa. Polo tanto, tal e como afirma Córdoba (2022), podemos observar que non se comprende a importancia e a relevancia que ten o vínculo entre unha persoa e o seu animal de compañía.

Ao longo da historia da humanidade e nas diferentes culturas que xurdiron, a relación humano-animal sempre estivo presente, aínda que en moitas ocasións se baseou no uso dos animais con fins utilitarios e desde una visión antropocéntrica. Porén, Gutiérrez et al. (2007) refiren que nos últimos anos se puido apreciar un incremento importante nos fogares que teñen mascota, e esa visión cara os animais foi evolucionando e transformándose ata chegar a un proceso de domesticación. Así pois, podemos observar que unha gran cantidade de persoas na actualidade non consideran un animal como un simple medio para alcanzar un fin.

É importante que destaquemos que, en numerosas ocasións, as persoas que conviven coa súa mascota crean unha relación afectiva con esta, na cal se produce un vínculo moi forte e íntimo. Un dos principais motivos polos que se produce esta relación coa mascota é porque esta posúe a capacidade de achegar incondicionalidade, proporcionando e provocando nas persoas emocións positivas e curativas que as moven cara a resiliencia (Jacobs Bao e Schreer, 2016, como se citou en Aragunde-Kohl et al., 2021).

Así mesmo, diversos estudos evidenciaron e demostraron que o feito de ter un animal de compañía trae consigo numerosos efectos positivos para as persoas, como poden ser a tranquilidade e a seguridade. Tal é o caso dun estudio realizado en Puerto Rico no ano 2021. Este estudio foi realizado mediante un cuestionario dirixido a 210 mulleres que foron vítimas de violencia de xénero, co obxectivo de coñecer como se senten respecto ao seu animal de compañía. Os resultados do estudo evidenciaron que as mascotas supoñen un gran apoio emocional, así pois, a maioría das participantes consideran que as mascotas conseguen que se sintan acompañadas e lles axudan a esquecer os seus problemas, feitos que segundo expertos “son aspectos esenciais para lidar cun trauma” (Aragunde-Kohl et al., 2021, p. 183).

Polo tanto, Gutiérrez et al. (2007) defenden que, aínda que algunhas persoas teñen unha visión dos animais como se fosen un obxecto útil, outras chegan a considerar a unha mascota como un membro máis da familia. De feito, algúns autores defenden incluso a existencia dunha nova tipoloxía de familia, debido a que o feito de recoñecer á mascota como un ser vivo con dereitos sumados ao factor afectivo existente, son

fundamento para nomear á "familia multiespecie". Este concepto fai alusión a un grupo que convive baixo o mesmo teito e está unido principalmente por lazos emocionais e afectivos entre os seus membros. A súa característica principal é a existencia de máis dunha especie no grupo, e para que se forme este tipo de familia, é necesario que todos os membros recoñezan a unha mascota como parte de esta (Jardim et al., 2017).

3. O MALTRATO ANIMAL COMO FORMA DE VIOLENCIA DE XÉNERO

No seguinte apartado trataremos de analizar como o maltrato animal pode converterse nun indicador de violencia de xénero mediante a instrumentalización do animal de compañía.

Polo tanto, a primeira cuestión que debemos responder é: En que consiste a instrumentalización do animal? A instrumentalización da mascota consiste en que o maltratador utiliza ao animal como mecanismo para ameazar, chantaxear e danar de maneira psicolóxica á muller debido a que é consciente do vínculo que existe entre ela e a mascota. É dicir, ameázase con maltratar ou exercítase un maltrato real cara aos animais co obxectivo de someter e dominar á muller, e en ocasións tamén aos seus fillos e fillas.

Así mesmo, nestas situacións, os animais son utilizados como chibos expiatorios e como instrumentos para maltratar á parella, co obxectivo de conseguir o silencio desta respecto á situación de maltrato. Polo tanto, non cabe dúbida de que o maltrato cara ao animal de compañía co que a muller ten un forte vínculo é, ademais dun moi eficaz método de control, unha forma de violencia psicolóxica cara ela (González, 2021, como se cita en Sánchez et al., 2022).

Por outro lado, este tipo de violencia cara os animais está clasificado en diferentes documentos como un tipo de violencia ambiental, xa que a destrución de "obxectos" de valor para a muller é un acto que realizan os maltratadores de forma recorrente coa finalidade de crear un dano psicolóxico nela.

En contraposición ao anterior, outros autores sinalan que, aínda que a persoa agresora realiza este acto coa mascota co mesmo obxectivo, non se trata do mesmo, porque se trata de maltrato animal e o feito de que o acto se exerza sobre un ser vivo

implica unha maior dose de violencia e debería de requirir unha maior atención social (Faver, 2007, como se citou en Bernuz Beneitez, 2015). Mesmo definen este tipo de violencia cara aos animais como violencia vicaria. Así pois, Ledesma Rivero (2022) menciona que a psicóloga clínica e forense Sonia Vaccaro deu a coñecer no ano 2012 o termo violencia vicaria, definíndose como aquela violencia que se exerce sobre os fillos/fillas para ferir á muller. Con todo, o concepto de violencia vicaria foi ampliándose co tempo, dirixíndose esta non só aos fillos e fillas, senón que se exerce “contra outros membros da familia ou rede da muller, entendendo que nesta se inclúen tamén os animais” (Sánchez et al., 2022, p. 3).

Doutra banda, é necesario que destaquemos que estes episodios de maltrato animal co obxectivo de danar á muller son frecuentes e son casos reais xulgados en España, os cales podemos observar en diversos titulares: “Un home estampa contra o chan ao cachorro labrador da súa parella e pisa a cabeza ata matalo co obxectivo de ameazala”. “Intentou afogar na bañeira ao can da súa parella diante dela” (Molina Gallardo, 2021, p.2). Doutra banda, é necesario que destaquemos que estes episodios de maltrato animal co obxectivo de danar á muller son frecuentes e son casos reais xulgados en España, os cales podemos observar en diversos titulares: “Un home estampa contra o chan ao cachorro labrador da súa parella e pisa a cabeza ata matalo co obxectivo de ameazala”. “Intentou afogar na bañeira ao can da súa parella diante dela” (Molina Gallardo, 2021, p.2).

A continuación, imos mostrar algúns datos estatísticos sobre este tipo de violencia.

Segundo os datos ofrecidos por Animal's Health (2020), diversas investigacións recentes sinalan que arredor dun 80% das mulleres que foron vítimas de violencia de xénero e un 70% dos fillos/fillas destas refiren que foron ameazados con matar ou chegaron a matar á súa mascota. Ao seu tempo, o Observatorio de Violencia cara aos Animais (2019) recolle datos semellantes: o 86% das mulleres vítimas de violencia de xénero e o 63% dos menores, refiren maltrato ao seu animal.

No Reino Unido, segundo os datos dun estudo realizado en diferentes casas de acollida para mulleres vítimas de violencia de xénero, Córdoba (2022) menciona que nun

66% dos casos o maltratador ameazou con danar ao animal de compañía. Tamén Caravaca Llamas (2020) recoñeceu datos de diversos estudos, segundo os cales no 68% dos casos en que as mulleres que foron vítimas de violencia de xénero tamén houbo maltrato cara á mascota. Ademais, os datos indican que no 87% dos episodios de maltrato animal estaban as mulleres presentes e nun 75% tamén os fillos/as.

Polo tanto, os datos indican que existe relación entre a violencia de xénero e o maltrato animal debido á instrumentalización dos animais de compañía, de xeito que o maltrato animal pode ser unha forma de violencia de xénero.

Con todo, a pesar do que nos indican os datos, a instrumentalización dos animais de compañía como forma de violencia de xénero é un tipo de violencia ignorada, invisibilizada e silenciosa. Pero, por que se ten esa percepción sobre este tipo de violencia? Por que non se lle outorga a importancia que merece? Bernuz Beneitez (2015) proporciónanos unha serie de motivos:

En primeiro lugar, o maltrato animal non se considera como un problema na sociedade e nos poderes públicos debido aos suxeitos aos que vai dirixido. Ademais, é unha violencia invisibilizada e isto pódese observar en que non ten unha gran repercusión mediática, en raras ocasións se observa este tipo de violencia nos medios de comunicación, a excepción de casos que destacan pola súa extrema dureza.

En segundo lugar, é unha violencia ignorada xa que o feito de que sexan animais os seres aos que vai dirixida esta violencia leva á existencia dunha menor cantidade de recursos investidos e de protocolos destinados a probar o maltrato e detectar esta situación. Así mesmo, a nivel legal implica un menor castigo agredir a un animal que a un ser humano, polo tanto, a persoa que exerce a violencia pode chegar a sentirse máis tranquila.

En terceiro lugar, é unha violencia silenciosa dado que son vítimas ocultas dun maltrato que se produce nun ámbito privado e que non teñen voz propia para pedir axuda, provocando que estes sexan máis vulnerables.

Polo tanto, as mascotas non só son vítimas instrumentais dentro da violencia de xénero polas consecuencias que ten para as mulleres e os seus fillos/as, senón que tamén son vítimas directas porque son capaces de sufrir con eses actos de violencia.

En definitiva, esta falta de interese polo benestar animal pode estar favorecendo que se pase por alto unha cuestión que para as mulleres que foron ou son vítimas de violencia de xénero pode ser importante, que é o benestar da súa mascota.

4. CONSECUENCIAS DESTA VIOLENCIA

Neste apartado, centrarémonos nas consecuencias e nas dificultades ás que se enfrontan as mulleres que foron vítimas desta forma de violencia de xénero. Os estudos demostran que a violencia de xénero trae consigo secuelas físicas nas mulleres que sufriron agresións físicas e/ou sexuais por parte do seu maltratador. Así mesmo, tal e como Prats (2022) menciona, diversos estudos tamén conclúen que o feito de ter sufrido unha situación de violencia está relacionado con distintos problemas de saúde mental, como son a ansiedade, a depresión ou trastornos do sono. Doutra banda, aclaremos que unha das características da violencia de xénero é que non ten por que darse unicamente mentres a muller se atopa na relación sentimental co maltratador, senón que pode ocorrer cando a relación rematou.

Se nos centramos na violencia de xénero exercida mediante o maltrato animal, podemos observar que ten graves consecuencias para a muller, xa que tal como Bernuz Beneitez (2015) indica, tamén pode utilizarse para obrigar a muller a regresar á súa casa despois de decidir abandonar o domicilio e rematar coa relación, deixando atrás ao seu animal. En consecuencia, reparamos en que desa forma prodúcese unha das maiores problemáticas deste tipo de violencia, referíndonos á negativa por parte das mulleres a acceder a recursos de protección ao verse obrigadas a deixar á súa mascota co maltratador.

En relación co anteriormente exposto, é importante mencionar que na actualidade son moi escasos os albergues e casas de acollida que permiten ter animais, polo que as mulleres renuncian a unha praza por medo ao que lle poida ocorrer á súa mascota, sendo controladas novamente polo home. E é que, aínda que nos últimos anos

empezaron a admitirse mascotas nalgúns recursos de protección, en España non se contempla de forma coordinada e estandarizada a presenza de animais nestes recursos. Así pois, segundo Sánchez et al. (2022), “unha mostra diso é a inexistencia de centros de emerxencia de acollida conxunta, que permitan á muller e aos seus fillos e fillas non separarse do animal” (p. 4). A continuación, imos observar os resultados que nos ofrecen algúns estudos realizados sobre esta problemática.

Segundo os datos ofrecidos polo Observatorio de Violencia de Xénero en Bizkaia (2019), ata o 56% das mulleres non abandonan o entorno de violencia para non abandonar ao seu animal de compañía. Do mesmo xeito, os datos de Animal's Health (2019) mostran que o 48% das mulleres vítimas de violencia de xénero prolongaron a relación coa súa parella por medo á seguridade da súa mascota. De feito, o 94% das mulleres afirmaron que, de existir un sistema de acollida para os seus animais, abandonarían antes a relación de maltrato (Querol i Viñas, 2021, como se cita en Córdoba, 2022).

Por este motivo, é tan importante entender e recoñecer o vínculo existente entre persoa e animal para comprender a decisión destas mulleres de prolongar a súa relación ou mesmo de non acudir aos recursos de protección. Randour (2007, como se cita en Bernuz Beneitez, 2015, p. 106) asegura que “canto antes recoñezamos ese vínculo e integremos ese coñecemento nos protocolos de políticas e profesionais, mellor será para todos os membros da comunidade, incluíndo aos animais”. Así pois, cando non se admiten animais nestes recursos de protección, a muller ten que decidir entre a súa seguridade ou a seguridade do seu animal, e unha vez máis, volven a instrumentalizarse os animais para exercer violencia psicolóxica contra a muller. Pero ao mesmo tempo, non debemos esquecer que tamén se está permitindo un maltrato cara a un ser vivo e sentinte ao non darlle refuxio. Polo tanto, Caravaca Llamas e Sáez Olmos (2022) defenden que o feito de admitir ás mascotas nos recursos de protección garante a seguridade dos animais de compañía ao mesmo tempo que supón un aspecto clave á hora de que a muller abandone o fogar. Ademais, debido ao vínculo existente entre a muller e/ou os seus fillos/as e a mascota, diversos estudos recalcan que a presenza do animal pode contribuír ao proceso de recuperación desas mulleres.

Por outra banda, non debemos esquecer que non só as mulleres son vítimas directas de violencia de xénero, senón tamén os seus fillos/as, e é que o maltrato animal como forma de violencia de xénero tamén trae consigo consecuencias psicolóxicas para os/as nenos/as xa que, do mesmo xeito que a nai, estes e estas constrúen un vínculo emocional co animal de compañía. De feito, un estudo de Animal's Health (2020) indícanos que nun 70% dos casos de violencia de xénero nos que hai animais de compañía implicados, os/as fillos/as refiren que os maltratadores os ameazaron con matar á súa mascota. Ademais, segundo Caravaca Llamas (2020), no 75% dos casos de instrumentalización das mascotas co obxectivo de facer dano á muller, os/as fillos/as estaban presentes. Pero ademais do dano psicolóxico ocasionado aos e ás menores, este tipo de violencia tamén pode traer consecuencias físicas. Así, Ascione et al. (2007, como se cita en Bernuz Beneitez, 2015) indica que o 50% dos nenos que participaron no seu estudo, manifestaron que interviñeron para tentar protexer aos seus animais, poñendo en perigo a súa propia vida. É dicir, os/as fillos/as tenden a exporse á violencia instrumental cara ás súas mascotas para tentar protexelas, do mesmo xeito que ocorre en numerosos casos na violencia cara á nai (Esteve, 2020, como se cita en Sánchez et al., 2022).

Ademais, o maltrato animal pode provocar cambios no desenvolvemento psicolóxico e emocional nos fillos/as, así como na súa socialización a longo prazo. Córdoba (2022) menciona que a observación e exposición dos e das menores a calquera tipo de violencia é sempre daniña e prexudicial xa que inflúe na súa maduración.

De acordo co anteriormente mencionado, en ocasións cando un/unha neno/a crece nunha situación onde existe algún tipo de violencia, pode acabar normalizando este tipo de comportamento e chegar a ter unha percepción da violencia como unha conduta normal e aceptable. Esa normalización pode provocar que os/as fillos/as desenvolvan condutas violentas cara aos animais ou mesmo cara ás persoas, ou pode influír no futuro na súa forma de socialización coas demais persoas. Así pois, “a aprendizaxe social pode xogar un papel no maltrato dos animais por parte dos nenos, sobre todo cando estes comportamentos son realizados por figuras importantes na súa vida” (DeGue e DiLillo, 2009, p. 1041).

5. UNHA PERSPECTIVA DENDE O TRABALLO SOCIAL

Tal e como mencionamos anteriormente, en España non existe de forma coordinada e estandarizada a presenza de animais nos recursos de protección, atopándose só recursos específicos destinados aos animais de mulleres vítimas de violencia de xénero. Así pois, Caravaca Llamas e Sáez Olmos (2022) mencionan un dos recursos pioneiros, "VioPet", un programa que xorde da Dirección Xeral de Dereitos dos Animais e o Observatorio de Violencia cara aos Animais, que consiste na acollida temporal ou permanente destes animais. Posteriormente, xurdiu a iniciativa social "Amigos del Perro", fundación que, tal e como Caravaca Llamas e Sáez Olmos nos indican, colabora coas autoridades para realizar actuacións co fin de intentar sacar á mascota do entorno de violencia no que se atopa. Así, nesta fundación procuran darlle aloxamento e cuidados ao animal de compañía durante o tempo necesario, ata que a muller se considere en condicións para recuperar a súa mascota.

Por outra banda, os protocolos e ferramentas de valoración do risco de violencia de xénero non inclúen o maltrato animal como unha forma desta, salvo en algunha excepción. Por exemplo, Caravaca Llamas e Sáez Olmos (2022) indican que se a mascota é maltratada polo agresor non se ten en conta no Protocolo médico-forense de valoración urxente do risco de violencia de xénero do Ministerio de Xustiza do Goberno de España; nin tampouco se contempla na Escala de Predición do Risco de Violencia Grave contra a Parella (EPV-R) nin na Escala de Avaliación do Tipo e Fase da Violencia de Xénero (EETFVG). Con todo, si se contempla no Protocolo Común para a Actuación Sanitaria ante a Violencia de Xénero do Consello Interterritorial do Sistema Nacional de Saúde (CISNS) e no formulario de Valoración Policial do Risco de Violencia contra a Muller do sistema Viogén (Caravaca Llamas e Sáez Olmos, 2022).

Como puidemos observar, existen numerosas carencias e dificultades ás que se teñen que enfrontar as mulleres vítimas deste tipo de violencia, así como as súas mascotas, que tamén acaban sendo vítimas. O Traballo Social é unha profesión baseada na práctica e no trato coas persoas, ademais dunha disciplina académica que loita polo empoderamento destas e polo cambio, o desenvolvemento e a cohesión social. Así pois, a violencia de xénero é un gran desafío e unha das maiores problemáticas que existen na sociedade, na que o Traballo Social intervén. Na actualidade, existen desde os servizos sociais numerosas prestacións, recursos e programas dirixidos ás mulleres que foron

vítimas da violencia de xénero, pero atopamos carencias se nos centramos no maltrato animal como unha forma deste tipo de violencia. Por tanto, como podemos actuar ante este tipo de violencia desde o Traballo Social?

Por tanto, diversas achegas de autores indícanos unha serie de actuacións que podemos realizar desde o Traballo Social para intentar paliar o maltrato animal como forma de violencia de xénero. Primeiramente, loitar pola inclusión de indicadores de maltrato animal en todos os protocolos de detección de risco de violencia de xénero, tendo en conta o vínculo animal-humano. Tamén, ampliar os recursos de protección de mulleres nos que se inclúan aos animais de compañía. Así mesmo, Caravaca Llamas (2020) defende a incorporación dos animais de compañía no informe social, documento específico do Traballo Social, que se utiliza como instrumento para dar a coñecer a realidade social e as circunstancias da persoa. O informe social, tal e como Caravaca Llamas (2020) afirma, non é unicamente un documento que achega datos, senón que tamén contribúe á identificación de necesidades e á planificación de actuacións. Tal e como se mencionou anteriormente, o maltrato animal pode ser un indicador de violencia de xénero, polo que a inclusión dos animais neste documento pode axudar á detección doutro tipo de violencia.

6. ARGUMENTACIÓN CRÍTICA

Como peche deste traballo de fin de grao e tras unha exhaustiva revisión bibliográfica, confirmamos a existencia dunha conexión evidente entre os malos tratos animais e a violencia de xénero (Táboa 1). O uso das mascotas como manifestación da violencia de xénero é un tipo de abuso que ata o de agora foi en gran medida pasado por alto en España. Este tipo de violencia implica que a persoa que exerce a violencia inflixe dano físico a un animal, ao mesmo tempo que causa un dano psicolóxico ao seu principal obxectivo, que adoita ser unha muller.

Tabla 1

A instrumentalización das mascotas como forma de violencia de xénero.

Autores	Resultados estadísticos
Animal's Health (2020)	O 80% das mulleres que foron vítimas de violencia de xénero e que teñen animais de compañía refiren que as ameazaron con matar á súa mascota.
Observatorio de Violencia de Género en Bizkaia (2019)	O 86% das mulleres vítimas violencia de xénero refiren malos tratos ao seu animal.
Córdoba (2022)	Nun 66% dos casos, o maltratador ameazou con danar ao animal de compañía segundo os datos dun estudo realizado en diferentes casas de acollida para mulleres vítimas de violencia de xénero.
Caravaca Llamas (2020)	No 68% dos casos en que as mulleres que foron vítimas de violencia de xénero, tamén houbo malos tratos cara á mascota

Nota: Fuente. Elaboración propia.

Este dano psicolóxico prodúcese debido a que o maltratador é consciente do vínculo emocional e afectivo entre a muller e o seu animal de compañía, aproveitándose del para provocar esa dor. E é que, diversos estudos evidenciaron que o feito de ter unha mascota trae consigo numerosos efectos positivos para as persoas (Táboa 2), sendo esta un gran apoio emocional e transmitíndolles tranquilidade e seguridade; e aínda que algunhas persoas perciben un animal como un obxecto útil, outras consideran ao seu animal de compañía como un membro máis da familia, denominando a este fenómeno “familia multiespecie”. Así, existen concepcións deste tipo de violencia como “violencia instrumental”, considerando ao animal como un obxecto de valor (Táboa 3), aínda que actualmente hai autores que opinan que se trata dun tipo de “violencia vicaria”, entendendo esta como aquela que se dirixe a outros membros da familia e na que o animal de compañía forma parte desta.

Tabla 2

O vínculo coa mascota

Autores	Vínculo co animal de compañía.
(Jacobs Bao y Schreer, 2016, como se citó en Aragunde-Kohl et al., 2021)	Un dos principais motivos polos que se produce esta relación coa mascota é porque esta posúe a capacidade de achegar incondicionalidade proporcionando e provocando nas persoas emocións positivas e curativas.
Gutiérrez, G., Granados, D. y Piar, N. (2007)	Unha gran cantidade de persoas na actualidade non consideran un animal como un simple medio para alcanzar un fin.

Nota: Fuente. *Elaboración propia.*

Tabla 3

Clasificación do maltrato animal na violencia de xénero

Autores	Consideración da instrumentalización da mascota na violencia de xénero.
San Segundo (2016, como se citó en Caravaca Llamas y Sáez-Olmos, 2022)	Considera á mascota como un obxecto valioso para a muller, polo que o dano do animal é violencia instrumental.
Jardim, A., Disconzi, N. y Silveira, V. (2017).	Inclúe un novo concepto de familia, a familia multiespecie. A mascota é considerada un membro máis da familia.
Sánchez, S. F., Mateos Casado, C. y Tajahuerce Ángel, I. (2022)	Baseándose no concepto da familia multiespecie, consideran que os malos tratos animais co obxectivo de danar á muller é violencia vicaria

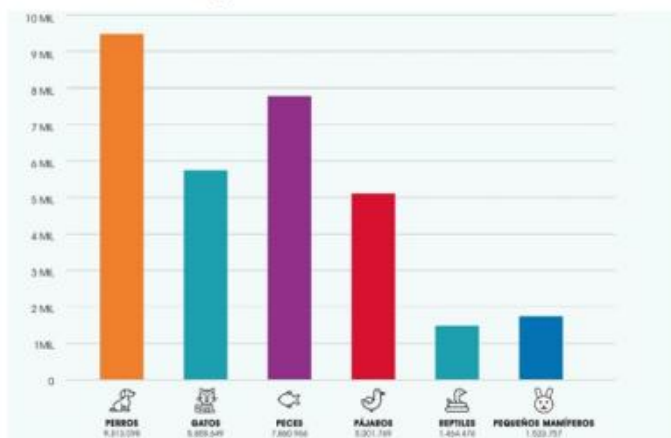
Nota: Fuente. *Elaboración propia.*

Por tanto, dado que existe esta conexión entre a violencia de xénero e os malos tratos animais, é importante recoñecer que, se unha muller é vítima de violencia de

xénero, é posible que a súa mascota tamén o sexa e que necesite protección. Ademais, diversos estudos demostraron que os malos tratos animais poden ser un indicador da presenza doutros tipos de violencia nunha contorna doméstica, como a violencia de xénero. Entón, por que non se ten en conta esta dimensión na maioría dos protocolos de detección e avaliación de risco de violencia de xénero? A inclusión deste factor nos protocolos podería ser fundamental para detectar estes casos e garantir a seguridade tanto das mulleres como das súas mascotas. Ademais, é relevante destacar que un gran número de mulleres en España teñen mascotas, xa que o número de persoas que posúen animais de compañía aumentou significativamente nos últimos anos, como o demostran os datos ofrecidos pola Asociación Nacional de Fabricantes de Alimentos para Animais de Compañía (ANFAAC) do 2021, que indican a existencia de 29 millóns de mascotas no territorio español (Figura 1)

Figura 1

Número de mascotas en España en 2021

Nota. Tomado de Asociación Nacional de Fabricantes de Alimentos para Animales de Compañía (ANFAAC), 2021. <https://www.anfaac.org/datos-sectoriales/#:~:text=En%20Espa%C3%B1a%20hay%20m%C3%A1s%20de%2029%20millones%20de%20mascotas>

Doutra banda, os datos dos estudos reflectidos no presente traballo evidénciannos outra das dificultades ás que se confrontan as mulleres que son vítimas de

violencia de xénero mediante a instrumentalización da súa mascota: a falta de recursos de protección que admiten animais. Estes estudos proporciónanos información sobre cantas mulleres renuncian a acudir a recursos de protección para non abandonar ao seu animal e deixalo en mans do seu maltratador (Táboa 4). O feito de que sexan algúns servizos especializados os que admitan a estes animais que tamén son vítimas debido a que en España non se contempla de forma coordinada e estandarizada a presenza de animais nestes recursos, é en si mesmo unha desprotección total cara ás mulleres e un catalizador para que a muller continúe sufrindo esa violencia.

Tabla 4

Datos estadísticos de mulleres que non abandonaron o fogar pola súa mascota.

Estudios	Resultados estadísticos
Observatorio de Violencia de Género en Bizkaia (2019)	Ata o 56% das mulleres non abandonan a contorna de violencia para non abandonar ao seu animal de compañía.
Animal's Health (2019)	O 48% das mulleres vítimas de violencia de xénero prolongaron a relación coa súa parella por medo á seguridade da súa mascota.

Nota: Fuente. Elaboración propia.

Outra das dificultades que trae consigo este tipo de violencia é que non só as mulleres son vítimas directas de violencia de xénero, senón que tamén o son os seus fillos/as, e é que os malos tratos animais como forma de violencia de xénero tamén trae consigo consecuencias psicolóxicas para os/as nenos/as xa que, da mesma forma ca nai, estes e estas constrúen un vínculo emocional co animal de compañía (Táboa 5).

Tabla 5
O maltrato animal como forma de violencia de xénero nos fillos e fillas

Autores e estudos	O maltrato animal como forma de violencia de xénero nos fillos e fillas
Animals Health (2020)	No 70% dos casos de violencia de xénero nos que hai animais de compañía implicados, os/as fillos/As refiren que os maltratadores amenazaron con matar á mascota.
Caravaca Llamas (2020)	No 75% dos casos de instrumentalización das mascotas co obxectivo de facer dano á muller, os/as fillos/as estaban presentes.
Observatorio de Violencia de Género en Bizkaia (2019)	O 63% dos menores, refiren malos tratos ao seu animal.
Bernuz Beneitez (2015)	Indica que nun estudo realizado por Ascione (2007), o 50% dos nenos que participaron, manifestaron que interviñeran para tentar protexer aos seus animais, poñendo a súa propia vida en perigo.
Córdoba (2022)	Menciona que a observación e exposición dos e as menores a calquera tipo de violencia é sempre dañina e perxudicial xa que inflúe na súa maduración.
DeGue y DiLillo, 2009)	"A aprendizaxe social pode xogar un papel nos malos tratos dos animais por parte dos nenos, sobre todo cando estes comportamentos son realizados por figuras importantes na súa vida"

Nota: Fuente. Elaboración propia

Desde a perspectiva do Traballo Social, é esencial comprender o vínculo afectivo entre as persoas e os animais, dado que nesta profesión e disciplina é realmente importante a análise das redes de apoio das persoas, así como o feito de entender os novos modelos de familia. Tal e como mencionan Carmona et al. (2019), "desde o Traballo Social e as Ciencias Sociais e Humanas, a familia foi obxecto constante de estudo e intervención debido ao seu dinamismo, que resulta dos cambios no seu contexto" (p. 78). A pesar das dificultades para detectar a violencia cara ás mascotas, os/as traballadores/as sociais están ben posicionados para avaliar as contornas e as dinámicas familiares, o que pode ser fundamental para intervir en casos de violencia de xénero e malos tratos animal. Como se mencionou anteriormente no traballo, algúns autores propoñen unha serie de actuacións para tentar paliar esta violencia (Táboa 6).

Tabla 6

Detección do maltrato animal como forma de violencia de xénero

Autores	Aportación ao Traballo Social
Sánchez, S. F., Mateos Casado, C. y Tajahuerce Ángel, I. (2022).	- Incorporación dos animais de compañía nos indicadores de detección.
Caravaca Llamas, C. (2020)	<ul style="list-style-type: none"> - Incorporación dos animais de compañía nos informes sociais. - Coñecemento dos recursos existentes nos que se inclúan as mascotas.
Caravaca Llamas, C. y Sáez Olmos, J. (2022)	- Ampliación dos recursos de protección para vítimas de violencia de xénero nos que se inclúan os animais.

Nota: Fuente: *Elaboración propia.*

En resumo, aínda que os animais non sexan un aspecto explícito do labor profesional do Traballo Social segundo o Código Deontolóxico, os estudos apoian a importancia de consideralos como elementos relevantes no contexto da violencia de xénero. Os animais poden considerarse vítimas, non só polo seu papel instrumental que afecta as persoas, senón tamén porque son seres sensibles capaces de experimentar dor. Por tanto, é esencial establecer unha colaboración efectiva entre os servizos de violencia de xénero e os programas de benestar animal. Ademais, os animais son suxeitos de dereito e merecen protección para garantir o seu benestar. Isto expón a pregunta de quen ou que disciplina específica debe velar por eles e se o Traballo Social está a excluír a estes membros recoñecidos, aínda que relativamente recentes, da familia.

7. CONCLUSIÓNS

Para concluír este traballo de fin de grao, e despois de ter alcanzado os obxectivos establecidos, a continuación, exporemos os puntos clave que extraemos desta investigación.

- Confírmase a existencia da relación entre o maltrato animal e a violencia de xénero, actuando o primeiro como unha forma e un indicador do segundo.
- Evidénciase que este tipo de violencia en concreto, aínda se atopa invisibilizada en España e que trae consigo unha serie de dificultades nas mulleres debido á falta de recursos de protección que admitan aos animais de compañía.
- Exponse que este tipo de violencia tamén pode afectar psicolóxicamente aos fillos e fillas destas mulleres, xa que a miúdo a presencian.
- Verifícase que as figuras pertencentes ao Traballo Social poden e deben concienciarse e actuar sobre o estado en cuestión.

8. REFLEXIÓNS FINAIS

Por último, é importante que resaltemos unha limitación que atopamos durante a súa realización: a escaseza de información dispoñible sobre esta temática. Esta carencia de información pode atribuírse, en parte, á falta de coñecemento e comprensión xeral acerca do maltrato animal como unha forma de violencia de xénero. Esta problemática tende a pasar desapercibida e non recibe a atención que merece; con todo, é alentador destacar que cada vez máis autores están investigando este tema e traballando para crear conciencia na sociedade.

Ademais, é necesario que mencionemos que a extensión establecida para levar a cabo este estudo limitou a nosa capacidade para profundizar en diversas experiencias e conceptos. A pesar diso, esta síntese do estado actual da cuestión permitiu-nos realizar unha breve introdución teórica e dar voz a este tipo de violencia, coa esperanza de aumentar a conciencia sobre o tema.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

ANFAAC. (2021). Datos sectoriales. Asociación Nacional de Fabricantes de Alimentos para Animales de Compañía. <https://www.anfaac.org/datos-sectoriales/#:~:text=En%20Espa%C3%Bl%20hay%20m%C3%A1s%20de%2029%20millones%20de%20mascotas.>

- Animal's Health (19 de septiembre 2019). Casi la mitad de las víctimas siguen con su maltratador por su mascota. Animal's Health. El diario de la salud animal. <https://www.animalshealth.es/animaladas/casi-la-mitad-de-las-victimas-siguen-con-su-maltratador-por-la-mascota>
- Animal's Health (28 de enero 2020). El 80% de las mujeres maltratadas son amenazadas con matar a sus mascotas. Animal's Health. El diario de la salud animal. <https://www.animalshealth.es/animaladas/el-80-de-las-mujeres-maltratadas-amenazadas-con-matar-a-sus-animales>
- Aragunde-Kohl, U., Hernández, I. y Martínez, L. (2021). Un amor que sostiene. El apoyo de las mascotas en situaciones de violencia de género. *Revista Puertorriqueña de Psicología*, 32(2). 176-188.
- Bermuz Beneítez, M. (2015). El maltrato animal como violencia doméstica y de género. Un análisis sobre las víctimas. *Revista de Victimología*, (2), 97-123.
- Caravaca Llamas, C. (2020). Las mascotas en el informe social. *Trabajo social hoy*, (90), 49-66.
- Caravaca Llamas, C. y Sáez Olmos, J. (2022). La violencia hacia las mascotas como indicador en la violencia de género. *Tabula Rasa: revista de humanidades*, (41), 269-286. <https://doi.org/10.25058/20112742.n41.12>
- Carmona, E., Zapata, M. y López, S. (2019). Familia multiespecie, significados e influencia de la mascota en la familia. *Palabra: Palabra que obra*, 19(1), 77-90. <https://doi.org/10.32997/2346-2884-vol.19-num.1-2019-2469>
- Córdoba, C. R. (2022). Los animales de compañía como víctimas de violencia doméstica y de género. Exploración de algunas medidas de protección animal en España. *Revista de Victimología*, (14), 89-111.
- DeGue, S. y DiLillo, D. (2009). ¿Es la crueldad animal una "bandera roja" para la violencia familiar?: Investigación de la violencia concurrente hacia niños, parejas y mascotas. *Revista de violencia interpersonal*, 24 (6), 1036-1056. <https://doi.org/10.1177/0886260508319362>
- Gutiérrez, G., Granados, D. y Piar, N. (2007). Interacciones humano-animal: características e implicaciones para el bienestar de los humanos. *Revista Colombiana de Psicología*, 16(1), 163-184. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2000.00087.x>
- Instituto Nacional de Estadística [INE]. (2022). Violencia doméstica y violencia de género.

https://www.ine.es/dyngs/INEbase/es/operacion.htm?c=Estadistica_C&cid=1254736176866&menu=ultiDatos&idp=1254735573206#:~:text=%C3%9Altima%20Nota%20de%20prensa&text=El%20n%C3%BAmero%20de%20mujeres%20v%C3%ADctimas,de%2014%20y%20m%C3%A1s%20a%C3%B1os

Jardim, A., Disconzi, N. y Silveira, V. (2017). La mascota bajo la perspectiva de la familia multiespecie y su inserción en el ordenamiento jurídico brasileño. *Derecho Animal: Forum of Animal Law Stuedies*, 8(3), 1-20. <https://doi.org/10.5565/rev/da.11>

Ledesma Rivero, L. (2022). La violencia vicaria: Una forma de violencia machista. [Trabajo de Fin de Grado, Universidad de La Laguna]. <https://riull.ull.es/xmlui/handle/915/28814>

Ley Orgánica 1/2004, de 28 de diciembre, de Medidas de Protección Integral contra la Violencia de Género. *Boletín Oficial del Estado*, 313, de 29 de diciembre de 2004.

Molina Gallardo, V. (13 de octubre de 2021). Cuando el maltrato animal también es violencia machista. *El periódico de España*. <https://www.epe.es/es/igualdad/20211013/maltrato-animal-violencia-machista-12228043>

Observatorio de la Violencia de Género en Bizkaia (2019). El maltrato animal y la violencia de género. *Boletín OVGB*, 52. https://www.bizkaia.eus/gizartekintza/genero_indarkeria/blt52/ca_observatorio.html

Prats, A. (2022). La violencia de género en la pareja, su manifestación y las consecuencias a largo plazo en mujeres y sus descendientes. [Tesis de Doctorado, Universidad de Granada]. <https://digibug.ugr.es/handle/10481/72864>

Ruiz Huaraz, C., Valenzuela Muñoz, A. y Valenzuela Ramos, M. (2023). Introducción metodología de investigación. Fondo Editorial. <https://editorialfondo.com/index.php/ProfessionalsOnLine/catalog/view/13/15/42>

Sánchez, S. F., Mateos Casado, C. y Tajahuerce Ángel, I. (2022). Maltrato animal, violencia vicaria y violencia de género: La integración de los recursos animales en la intervención integral de la violencia de género en el entorno de la pareja o expareja. *REVISIÓN VISUAL. Revista Internacional de Cultura Visual / Revista Internacional De Cultura Visual*, 12 (1), 1-15. <https://doi.org/10.37467/revvisual.v9.3722>